

## تفرجگاه قاجاری اردوگاه ورزشی-تفریحی

**نام فعلی:** مجتمع فرهنگی اردوپی  
**نام قبلی:** باغ منظریه  
**موقعیت:** خیابان باهنر



منظریه که امروز یکی از محله‌های خوش آب و هوای تهران است در دوره قاجاری یکی از آبادی‌های شمیران و تفرجگاه اصلی پادشاهان قاجاری بود. ناصرالدین شاه در سال ۱۲۶۰ شمسی به عمویش سلطان مراد میرزا معروف به حسام السلطنه (فاتح هرات)، دستور داد عمارت باشکوهی در اراضی منظریه ایجاد کند تا به تفرجگاه اصلی درباری‌ها تبدیل شود. حسام السلطنه بنای عظیمی در میان انبوه باغ‌های منظریه ساخت که بعدها به عمارت منظریه معروف شد. او این عمارت باشکوه را در یکی از باغ‌های منظریه ساخت و این مکان به تفرجگاه ناصرالدین شاه و همراهانش تبدیل شد. علیرضا زمانی، تهران پژوه، باغ منظریه را یکی از مهم‌ترین و باشکوه‌ترین باغ‌های شمیران می‌داند. او در این باره می‌گوید: «آنطور که در منابع تاریخی معتبر آمده، باغ منظریه را حسام السلطنه در بهترین مکان شمیران ایجاد کرد و عمارت باشکوهی داخل باغ ساخت که بعد از مرگش دخترش آن را به ارث برد. در کتاب خاطرات اعتمادالسلطنه آمده که حسام السلطنه در همین باغ دختر بزرگ خودش را به عقد کامران میرزا نایب السلطنه، پسر سوم ناصرالدین شاه، در آورده است. در آن سال هارشته قناتی در دره آنگلا، باغ منظریه و باغ‌های پایین دست در حصار بوعلی، فرمانیه، کامرانیه و نیواران را آبیاری می‌کرد و گفته می‌شود به و از گیل از مهم‌ترین محصولات این باغ بوده است.»

بعد از انقراض حکومت قاجار، باغ منظریه به تملک دولت درآمد و کارکرد تازه‌ای پیدا کرد. علیرضا زمانی برپایی اردوهای ورزشی در باغ منظریه و تغییر ماهیت این باغ به اردوگاه را مهم‌ترین اتفاقی می‌داند که در تاریخچه این باغ قدیمی به وقوع پیوسته است. او در ادامه می‌گوید: «در سال ۱۳۱۴ شمسی باغ منظریه که به اموال دولت ضمیمه شده بود از طرف وزارت فرهنگ پهلوی اول اجاره شد و در اختیار سازمان ملی پیشاهنگی قرار گرفت تا برای برپایی اردوگاه‌های جوانان مورد استفاده قرار بگیرد.» باغ منظریه امروز تحت عنوان «مجتمع فرهنگی» فعالیت می‌کند و جایی برای برپایی اردوهای دانش آموزی و برگزاری جشنواره و نمایشگاه و همایش‌های فرهنگی و ورزشی به شمار می‌رود. عمارت قدیمی هم حکم ساختمان مرکزی را دارد.



## باغ غیبی کجاست؟

**نام قبلی:** باغ غیبی  
**نام فعلی:** بوستان قیطره

**موقعیت:** محله قیطره



خرید و باغ را وسعت داد. شهبازی، قدمت باغ را بیش از ۱۳۰ یا ۱۴۰ سال می‌داند و می‌افزاید: «وقتی امین السلطان باغ قیطره را ساخت، در ختان بیشتری در این باغ کاشت، همان درختانی که اکنون سن آنها بیش از یک قرن است.»

امین السلطان پس از خرید این باغ، عمارت قیطره در آن بنا کرد. او در تهران و اطراف، املاک زیادی داشت، اما وقتی قصد تفریح می‌کرد، بی‌سر و صدا از عمارت شهری‌اش بیرون می‌زد و در واقع غیبش می‌زد و بی‌خبر به فضای روح انگیز باغ و سایه‌سار درختان و نغمه‌خوانی دل‌انگیز بلبلان، پناه می‌برد. از این روی، دوستان و آشنایان خوش ذوق این محل را «باغ غیبی» می‌خواندند و این نام بعدها شهرت بیشتری یافت. باغ غیبی امین السلطان دارای قنات آبی بود که هنوز آثاری از آن باقی مانده است. ساخت تندیس امیر کبیر مقابل فرهنگسرای ملل، موجب شده که برخی به اشتباه تصور کنند این عمارت محل سکونت امیر کبیر بوده در حالی که ساخت این باغ چند سال بعد از قتل امیر کبیر اتفاق افتاده است. بعدها عمارت قیطره به ویکتوریا دختر اکبر صام‌الدوله (بعدها نام فامیلی مسعود را برگزید) می‌رسد. بر خلاف آنچه گفته شده، امیر کبیر هرگز در این عمارت زندگی نکرده است.

همجوار با بلوار همیشه پرترافیک اندرزگو و خیابان قیطره در شمالی‌ترین منطقه تهران به باغی می‌رسیم که به محض ورود مجذوب درختان کهنسال آن خواهیم شد. باغ با درختان کهنسال نارون و چنار و داغداغان، زیبایی دوچندانی پیدا کرده است. عمارتی به سبک و سیاق دوره قاجار در میانه باغ، نشان از آن دارد که وارد فضایی به قدمت یک قرن شده‌ایم. باغ قیطره را اکنون با نام بوستان قیطره می‌شناسیم؛ محلی که هم فضای جنگلی و تاریخی دارد و هم مسیرهای پیاده‌روی که در سال‌های اخیر برای گردشگران ساخته شده است. این باغ در تپه‌های باستانی و کهنسال قیطره و در غرب چیدر و جنوب شرقی تجریش و در منطقه یک شهرداری تهران قرار دارد و اکنون به فضای عمومی تبدیل شده است. اما روزگاری متعلق به یکی از صاحب‌منصبان قاجار بود و به «باغ غیبی» شهرت داشت.

دارپوش شهبازی، مالک قاجاری این باغ را امین السلطان می‌داند که در دوره ناصری آن را خرید: «امین السلطان، صدراعظم ناصرالدین شاه، مظفرالدین شاه و سپس محمدعلی شاه بود. او القابی نظیر امین‌الملک، صاحب‌جمع، امین‌السلطان و آتابک اعظم داشت. پدرش نیز در دربار ناصری از افراد صاحب نفوذ بود. امین السلطان پس از خرید باغ، دو قطعه باغ دیگر متعلق به نظام‌الدوله و آصف السلطنه و بخشی از اراضی مجاور را

## باغی که بابت بدهی بوستان شد



هنوز قاجارها بر مسند قدرت بودند که تصمیم گرفتند در دل اراضی بیهجت آباد، باغ جلالیه، ساخته شود. باغی که امروز از بقایای آن به عنوان بوستان لاله یاد می‌کنیم، از تبدیل شدن به زمین اسب‌دوانی ارتش تا پیشنهاد ساخت نخستین مرکز آکادمیک قرن گذشته حکایت‌های جالبی را از سر گذراند.

محمود منیعی تهران پژوه، در این باره می‌گوید: «رضا شاه در روزگاری که زمام قدرت را به دست گرفت، بخشی از زمین‌های باغ جلالیه را به تمرین اسب‌دوانی ارتش اختصاص داد. این موضوع بهانه‌ای شد تا بسیاری از مراسم دولتی، مثل رژه‌های نظامی و... در همین میدان اسب‌دوانی باغ جلالیه برگزار شود. اما همه داستان باغ جلالیه به سان دیدن ارتش و رویدادهای نظامی خلاصه نمی‌شود. با تثبیت قدرت رضا خان و توسعه پایتخت این بار قرار شد باغ جلالیه به مرکز علمی تبدیل شود. زمین‌های این باغ برای ساخت دانشگاه تهران زیر ذره‌بین رفت. اما با همه بررسی‌ها و تحقیقات، این باغ به دانشگاه هم تبدیل نشد و زمین‌ها همچنان در اختیار ارتش باقی ماند.»

به گفته منیعی، قصه تبدیل شدن باغ جلالیه به بوستان لاله از ماجرای یک بدهی شروع شد. اما این

**نام قبلی:** باغ جلالیه  
**نام فعلی:** پارک لاله

**موقعیت:** بلوار کشاورز



بدهی چه بود که ارتش از خیر زمین‌های تحت تملکش گذشت هم حکایت جالبی دارد. منیعی می‌گوید: «در دهه ۱۳۰۰ ارتش بابت بدهی، زمین‌های باغ جلالیه را به وزارت دارایی واگذار می‌کند. وزارت آبادانی آن زمان برای اجرایی شدن این طرح یک نقشه از محدوده باغ جلالیه تهیه می‌کند که در آن بخش‌های شمالی تأسیسات فرهنگی و قسمت جنوبی به فضای سبز اختصاص داده می‌شود. بعد از تأیید نقشه کار، ساخت این بوستان ۲۸هکتاری به «ژوفه» طراح معروف فرانسوی سپرده می‌شود. البته در این میان نقش و کمک‌های مهندسان ایرانی را هم نباید دست‌کم گرفت. سال ۱۳۴۵ بوستان لاله برای استفاده شهروندان تهرانی افتتاح شد و اکنون یکی از زیباترین و نوسنتال‌یک‌ترین بوستان‌های شهر تهران است.»

موزه هنرهای معاصر، موزه فرش در بخش شمال و شمال غربی بوستان، وجود فضاهایی مثل زمین‌های ورزشی والیبال و تنیس، مرکز فرهنگی هنری، کتابخانه، مجسمه‌های خیام و ابوریحان بیرونی و... از مهم‌ترین ویژگی‌های بوستان لاله است که این تهران پژوه از آن یاد می‌کند.